

Česká školní
inspekce

Vztah velikosti školy a kvality vzdělávání

SEKUNDÁRNÍ ANALÝZA

2022

2023

Vztah velikosti školy a kvality vzdělávání

Sekundární analýza

Mgr. Jiří Novosák, Ph.D., MBA

Mgr. Tomáš Zatloukal, MBA, LL.M., MSc.

PhDr. Ondřej Andrys, MAE, MBA, MPA

Ing. Jana Novosáková, Ph.D., MBA

Mgr. Bc. Martina Běťáková

Mgr. Jaromír Beran

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	METODIKA	8
2.1	KATEGORIZACE ŠKOL	8
2.2	SLEDOVANÉ UKAZATELE KVALITY VZDĚLÁVÁNÍ	8
2.3	SOCIOEKONOMICKÝ STATUS ŽÁKŮ A ŠKOL	10
3	HODNOCENÍ SLEDOVANÝCH UKAZATELŮ	12
3.1	VÝSLEDEK ŽÁKŮ V TESTU ČESKÉHO JAZYKA A MATEMATIKY (9. ROČNÍK).....	12
3.2	PERCENTILOVÉ UMÍSTĚNÍ ŠKOLY V JEDNOTNÉ PŘIJÍMACÍ ZKOUŠCE V ČESKÉM JAZYCE A MATEMATICE V 9. ROČNÍKU V ROCE 2019	13
3.3	PODÍL ŽÁKŮ ŠKOLY KONČÍCÍCH POVINNOU ŠKOLNÍ DOCHÁZKU V 7. ČI 8. ROČNÍKU	14
3.4	APROBOVANOST VÝUKY VYBRANÝCH PŘEDMĚTŮ ŠKOLY	14
3.5	NABÍDKA VÝUKY CIZÍCH JAZYKŮ	15
3.6	ICT VYBAVENÍ ŠKOLY	15
3.7	VYBRANÁ KRITÉRIA SYSTÉMU HODNOCENÍ ŠKOL ČESKOU ŠKOLNÍ INSPEKCI	16
3.7.1	KRITÉRIA S VAZBOU NA ŘÍZENÍ ŠKOLY	16
3.7.2	KRITÉRIA S VAZBOU NA KVALITU A OSOBNÍ ROZVOJ PEDAGOGŮ	17
3.7.3	KRITÉRIA S VAZBOU NA PEDAGOGICKOU PRÁCI	18
4	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	20

A decorative horizontal bar at the top of the page, consisting of a long grey bar on the left and a smaller grey bar on the right, with a large, outlined number '1' centered between them.

1

Úvod

1 ÚVOD

Předkládaná sekundární analýza se věnuje vztahu nastavení organizace 2. stupně základní školy a vybraných faktorů kvality vzdělávání s cílem zjistit, zda existují významné rozdíly mezi základními školami charakteristickými širším nastavením organizace 2. stupně na jedné straně a základními školami charakteristickými užším nastavením organizace 2. stupně na straně druhé. Šíře nastavení organizace je chápána ve smyslu počtu a velikosti tříd. Zjištění rozdílů opodstatňuje úvahy o přínosech konsolidace organizačního nastavení 2. stupně základních škol v prostředí decentralizovaného a fragmentovaného českého školství.

Sekundární analýza je výstupem společných analytických aktivit České školní inspekce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a následných interních diskusí k této problematice v rámci resortu.

A decorative horizontal bar consisting of a long grey rectangle on the left, a large outlined number '2' in the center, and a shorter grey rectangle on the right.

2

Metodika

2 METODIKA

Metodika zpracování sekundární analýzy vychází z informací získaných z výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro základní školy.¹ S jejich využitím byl primárně definován soubor základních škol, které vstoupily do následné analýzy. Tvorba takového souboru byla založena na populaci všech základních škol a jejich pracovišť podle výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro školní rok 2021/2022. Ze souboru základních škol byly vynechány:

- školy, které nemají žáky a třídy na 2. stupni základní školy, tj. především neúplné základní školy pouze s 1. stupněm;
- školy, které nespádají do kategorie „B10 – běžné základní školy“ příslušné typologie;²
- školy, které vykazují jiný speciální znak (např. školy nemající žádného žáka běžné třídy nebo žádnou běžnou třídu, školy zřizované při dětské psychiatrické nemocnici, neveřejné školy s velmi nízkým počtem vykazovaných žáků), u něhož lze důvodně předpokládat zkreslení následující analýzy.

Po provedených úpravách je další analýza založena na údajích o celkem 2 378 základních školách, které byly v dalším kroku metodiky kategorizovány do tří skupin.

2.1 Kategorizace škol

Kategorizace škol je založena na dvou ukazatelích vztahujících se k širí nastavení organizace 2. stupně základní školy. Prvním ukazatelem je počet tříd 2. stupně základní školy, druhým ukazatelem je průměrná velikost třídy na 2. stupni základní školy.³ Hodnoty těchto dvou ukazatelů pro jednotlivé školy byly syntetizovány do indexu nastavení organizace školy, tj. faktorového skóre, s tím, že:

- a) vysoké hodnoty znamenají široké nastavení organizace školy (vyšší počet velkých tříd), tj. stav charakteristický pro nízkou fragmentaci 2. stupně základních škol;
- b) nízké hodnoty znamenají úzké nastavení organizace školy (nižší počet malých tříd), tj. stav charakteristický vysokou fragmentací 2. stupně základních škol.

Vytvořený index nastavení organizace školy, jehož hodnota byla přiřazena každé základní škole ve vytvořeném souboru škol vstupujících do analýzy, umožnil jejich kategorizaci do tří skupin:

1. První skupina zahrnuje pětinu škol s nejvyšší hodnotou indexu, tj. skupinu základních škol s nejširším nastavením organizace 2. stupně (dále „školy s vyšším počtem větších tříd“).
2. Druhá skupina zahrnuje pětinu škol s nejnižší hodnotou indexu, tj. skupinu základních škol s nejužším nastavením organizace 2. stupně (dále „školy s nižším počtem menších tříd“).
3. Třetí skupina škol zahrnuje zbývající základní školy vytvořeného souboru škol.

Uvedený postup byl motivován zájmem poznat rozdíly dvou nejvíce se lišících skupin základních škol, tj. škol se širokým a úzkým nastavením organizace. Tabulka 1 zachycuje „typickou školu“ každé z uvedených kategorií charakterizovanou průměrnou hodnotou dvou využitých ukazatelů.

TABULKA 1 | Charakteristiky „typické školy“ definované kategorií indexu nastavení organizace školy

Ukazatel	Školy s nižším počtem menších tříd	Školy s vyšším počtem větších tříd	Ostatní školy
Průměrný počet tříd 2. stupně základní školy	4,2	13,1	7,5
Průměrná velikost třídy 2. stupně základní školy	14,2	24,3	21,3

2.2 Sledované ukazatele kvality vzdělávání

Další metodický postup zpracování tohoto textu byl založen na vyhodnocení vybraných ukazatelů kvality vzdělávání pro tři definované kategorie základních škol vstupujících do analýzy. V závislosti na povaze dat bylo využito srovnání založené na ukazatelích střední hodnoty či rozdělení četností, školy s chybějícími hodnotami byly vždy z příslušného hodnocení vynechány. Sledované ukazatele kvality vzdělávání jsou uvedeny v tabulce 2.

¹ Do analýzy nevstupují korespondující ročníky víceletých gymnázií.

² Takto je počet žáků tříd podle zákona č. 109/2002 Sb. ve škole při zařízení pro výkon ústavní ochranné výchovy i počet těchto tříd roven 0.

³ Tímto způsobem je také uchopen faktor velikosti 2. stupně základní školy měřený celkovým počtem žáků, který je možné ze dvou uvedených ukazatelů přímo odvodit.

TABULKA 2 | Sledované ukazatele kvality vzdělávání

Ukazatel	Charakteristika
Výsledek žáků v testu českého jazyka (9. ročník)	Ukazatel odpovídá úspěšnosti (podíl správně zodpovězených otázek) žáků 9. ročníku v testu českého jazyka, který byl zadán Českou školní inspekcí v rámci zjišťování výsledků žáků na úrovni 5. a 9. ročníků základních škol v roce 2022. Alternativně je reportován latentní ukazatel úrovně znalostí a dovedností žáků v testovaném předmětu (Θ), který byl odhadován kombinovaným 3PL/GPCM modelem pro dichotomické a polytomické testové položky.
Výsledek žáků v testu matematiky (9. ročník)	Ukazatel odpovídá úspěšnosti (podíl správně zodpovězených otázek) žáků 9. ročníku v testu českého jazyka, který byl zadán Českou školní inspekcí v rámci zjišťování výsledků žáků na úrovni 5. a 9. ročníků základních škol v roce 2022. Alternativně je reportován latentní ukazatel úrovně znalostí a dovedností žáků v testovaném předmětu (Θ), který byl odhadován kombinovaným 3PL/GPCM modelem pro dichotomické a polytomické testové položky.
Percentilové umístění školy v tzv. jednotné přijímací zkoušce z českého jazyka (9. ročník)	Ukazatel je přebírán z dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání pro rok 2019.
Percentilové umístění školy v tzv. jednotné přijímací zkoušce z matematiky (9. ročník)	Ukazatel je přebírán z dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání pro rok 2019.
Podíl žáků končících povinnou školní docházkou v 7. či 8. třídě	Ukazatel odpovídá podílu žáků běžných tříd, kteří ukončili povinnou školní docházkou v 7. či 8. třídě, na celkovém počtu žáků školy. Zdrojem dat jsou výkazy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro školní rok 2021/2022.
Aprobovanost výuky vybraných předmětů školy	Ukazatel přiřazuje škole podíl hodin vybraných předmětů učených neaprobovaně. Zdrojem dat je mimořádné šetření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zachycující stav k 1. 1. 2019.
Vybavenost školy stolními počítači, notebooky a jinými zařízeními ICT přístupnými a využívanými žáky 2. stupně	Ukazatel odpovídá počtu stolních počítačů, notebooků a jiných zařízení ICT (např. tablet), které jsou přístupné žákům 2. stupně, s přepočtem na 10 žáků 2. stupně základní školy, a které jsou těmito žáky využívány. Zdrojem dat jsou výkazy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro školní rok 2021/2022.
Vybavenost školy učebnou s připojením k internetu	Ukazatel odpovídá počtu učeben s připojením k internetu, které jsou k dispozici žákům 2. stupně, s přepočtem na 10 žáků 2. stupně základní školy. Zdrojem dat jsou výkazy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro školní rok 2021/2022.
Nabídka výuky cizích jazyků	Ukazatel přiřazuje základním školám hodnotu počtu jazyků, které se učí alespoň jeden žák školy. Zdrojem dat jsou výkazy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro školní rok 2021/2022.
Vybraná kritéria hodnocení škol Českou školní inspekcí s vazbou na řízení školy	Ukazatel vyjadřuje podíl škol, které byly Českou školní inspekcí v daném kritériu hodnoceny jako „nevyhovující“ a „vyžadující zlepšení“. Zahrnuta jsou kritéria ⁴ : 1.1 Škola má jasně formulovanou vizi a realistickou strategii rozvoje, které pedagogové sdílejí a naplňují; 2.3 Vedení školy usiluje o zajištění optimálních personálních podmínek pro vzdělávání, cíleně pečuje o naplnění relevantních potřeb každého pedagoga a jeho profesní rozvoj, vytváří podmínky pro výměnu pedagogických zkušeností s dalšími školami a účinně podporuje začínající pedagogy; 2.4 Vedení školy usiluje o optimální materiální podmínky vzdělávání a pečuje o jejich účelné využívání.
Vybraná kritéria hodnocení škol Českou školní inspekcí s vazbou na kvalitu a osobní rozvoj pedagogů	Ukazatel vyjadřuje podíl škol, které byly Českou školní inspekcí v daném kritériu hodnoceny jako „nevyhovující“ a „vyžadující zlepšení“. Zahrnuta jsou kritéria: 3.1 Pedagogové jsou pro svou práci kvalifikovaní a odborně zdatní a ke své práci přistupují profesionálně; 3.3 Pedagogové aktivně spolupracují a poskytují si vzájemně podporu a zpětnou vazbu; 3.5 Pedagogové aktivně spolupracují na svém profesním rozvoji.
Vybraná kritéria hodnocení škol Českou školní inspekcí s vazbou na pedagogickou práci	Ukazatel vyjadřuje podíl škol, které byly Českou školní inspekcí v daném kritériu hodnoceny jako „nevyhovující“ a „vyžadující zlepšení“. Zahrnuta jsou kritéria: 4.1 Pedagogové systematicky promýšlejí a připravují výuku v souladu s vědomostními, dovednostními i postojeovými cíli definovanými v kurikulárních dokumentech školy a potřebami žáků; 4.2 Pedagogové využívají široké spektrum výchovně-vzdělávacích strategií pro naplnění stanovených cílů; 4.3 Pedagogové systematicky sledují vzdělávací pokrok každého žáka a při plánování a realizaci výuky zohledňují individuální potřeby žáků; 6.2 Škola poskytuje účinnou podporu všem žákům s potřebou podpůrných opatření.

⁴ Plné znění kritérií hodnocení podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání vycházejících z modelu tzv. Kvalitní školy, s popisem té nejvyšší, tedy „výborné úrovně“, je k dispozici na [webových stránkách České školní inspekce www.csicr.cz](http://www.csicr.cz).

2.3 Socioekonomický status žáků a škol

Nastavení organizace 2. stupně základní školy bezpochyby není tím faktorem, který by přímo a výlučně ovlivňoval kvalitu vzdělávání, naopak je konceptem zastřešujícím řadu dílčích faktorů (např. aprobovanost výuky, nabídka cizích jazyků, materiální podmínky), které na kvalitu vzdělávání souhrnně (a významně) působí. Důležitým souvisejícím faktorem přitom je socioekonomický status žáků školy. S ohledem na územní vzor rozmístění socioekonomických jevů je zcela logické, že větší školy s většími třídami jsou typicky umístěny v jádrových územích charakteristických vyšší koncentrací obyvatel vyššího socioekonomického statusu, pokud jiné prostorové faktory, jako je např. faktor historicky zděděných strukturálních charakteristik, nepůsobí silněji v opačném směru.

Ačkoliv je nejasné, zda je ideově správné komplexní a zastřešující koncept nastavení organizace školy zbavovat jedné z jeho klíčových dimenzí, bylo základní hodnocení sledovaných ukazatelů kvality vzdělávání doplněno o a analýzu, která vnímá faktor socioekonomického statusu žáků jako podmiňující proměnnou. Základní otázkou pak je, zda zjištěné rozdíly týkající se dvou hlavních kategorií škol definovaných na základě indexu nastavení organizace školy zůstávají konzistentní při zohlednění vlivu socioekonomického statusu žáků či škol.

Pro účely zodpovězení formulované otázky byla využita první verze indexu socioekonomického statusu žáků, který byl konstruován pro účely přípravy analytické zprávy České školní inspekce ze zjišťování výsledků žáků na úrovni 5. a 9. ročníků základních škol v roce 2022. Takto byla žákům 9. ročníku, kteří participovali na tomto šetření, přiřazena hodnota příslušného indexu. Ten byl vypočítán z odpovědí žáků na položky dotazníku vyplňovaného jako součást šetření České školní inspekce. Otázky se zaměřily na informace o tzv. „velké trojici ukazatelů“ utvářející socioekonomické zázemí žáka: (a) vzdělání rodičů; (b) zaměstnání rodičů; a (c) vlastnictví rodiny/domácnosti.

Již základní vyhodnocení potvrzuje předpoklad, že průměrná hodnota takto konstruovaného indexu žáků základních škol charakteristických větším počtem větších tříd je významně vyšší než průměrná hodnota tohoto indexu žáků základních škol charakteristických nižším počtem menších tříd. Pro vlastní analýzu byli žáci rozděleni do tří stejně početných skupin s nižším, středním a vyšším socioekonomickým statutem a pro tyto kategorie byly vypočítány hodnoty dosažených výsledků v testu českého jazyka a matematiky (9. ročník).

Analogický postup byl pro některé ze sledovaných ukazatelů kvality vzdělávání využit na úrovni škol, jejichž žáci 9. ročníku participovali na uvedeném šetření. Takto byla celkem 1 072 školám přiřazena průměrná hodnota indexu socioekonomického statusu jejich žáků 9. ročníků účastnících se testů, a školy byly následně rozděleny do tří stejně početných skupin. S ohledem na podobu konstrukce tohoto ukazatele je ale nutné respektovat dílčí omezení celého postupu a výsledky, na rozdíl od zjištění týkajících se dosažených výsledků žáků v testu českého jazyka a matematiky, vnímat v příslušných kontextech.

A decorative horizontal bar consisting of a long grey rectangle on the left, a large outlined number '3' in the center, and a shorter grey rectangle on the right.

3

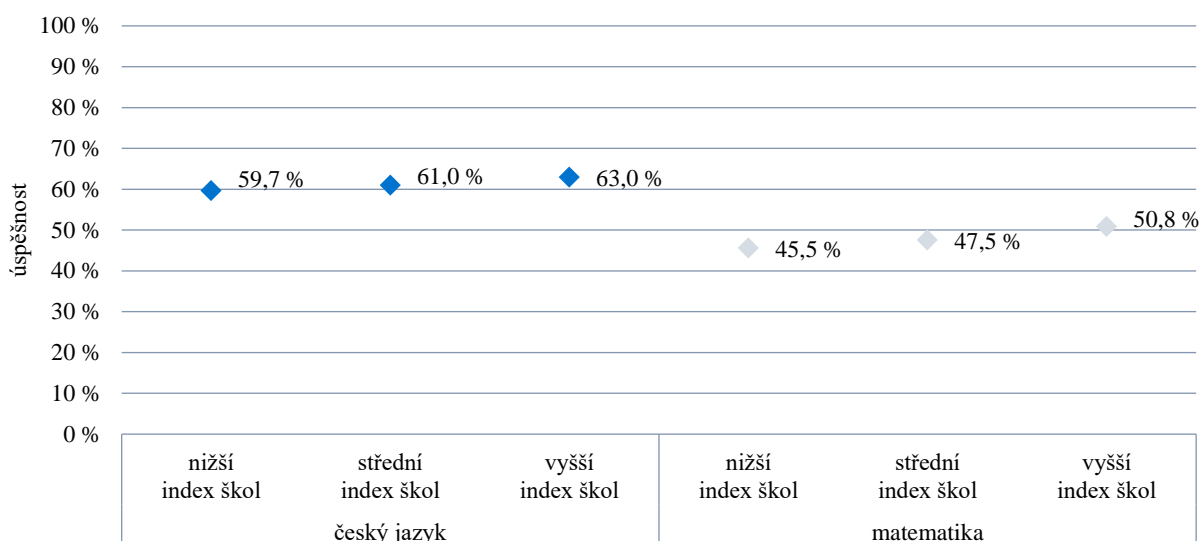
Hodnocení sledovaných ukazatelů

3 HODNOCENÍ SLEDOVANÝCH UKAZATELŮ

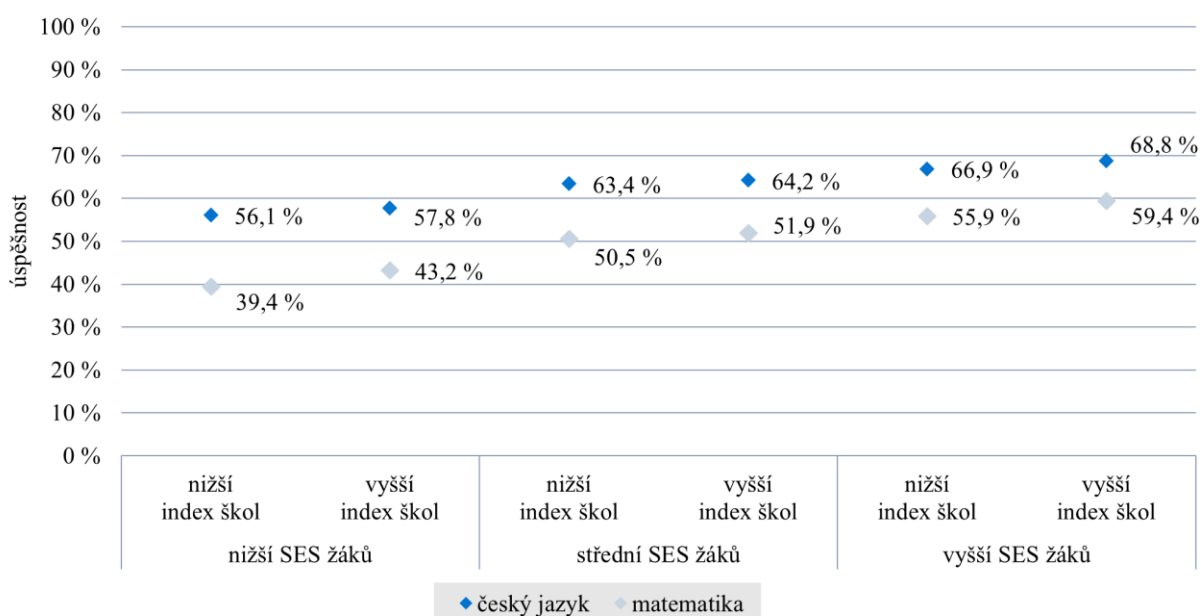
3.1 Výsledek žáků v testu českého jazyka a matematiky (9. ročník)

Graf 1 zachycuje průměrné hodnoty úspěšnosti žáků 9. ročníku základních škol v testech českého jazyka a matematiky, které byly zadány Českou školní inspekcí v roce 2022 v rámci zjišťování výsledků žáků na úrovni 5. a 9. ročníků základních škol, a to s diferenciací vzhledem ke kategoriím indexu nastavení organizace školy. Průměrná úspěšnost žáků základních škol charakteristických větším počtem větších tříd v testu českého jazyka je o 3,3 % vyšší a v testu matematiky o 5,3 % vyšší než průměrná úspěšnost žáků škol charakteristických nižším počtem menších tříd. Vytvoření konfidenčních intervalů potvrzuje statistickou významnost těchto rozdílů.⁵

GRAF 1 | Průměr úspěšnosti žáků 9. ročníku základních škol v testech českého jazyka a matematiky v roce 2022 podle kategorií indexu nastavení organizace školy

GRAF 2 | Průměr úspěšnosti žáků 9. ročníku základních škol v testech českého jazyka a matematiky v roce 2022 podle kategorií indexu nastavení organizace školy a kategorií socioekonomického statusu žáků

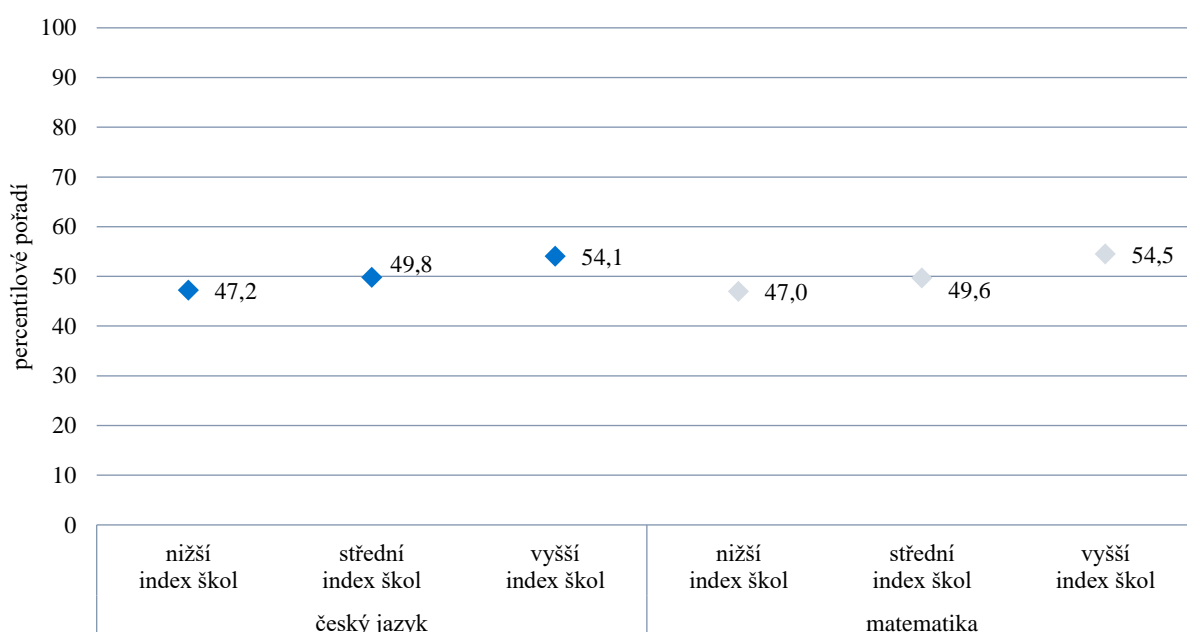
⁵ Stejně výsledky poskytuje hodnocení alternativního latentního ukazatele úrovně znalostí a dovedností žáků v testovaném předmětu (θ).

Průměrná úspěšnost žáků základních škol charakteristických větším počtem větších tříd zůstává v testu českého jazyka i matematiky vyšší, než je průměrná úspěšnost žáků základních škol charakteristických nižším počtem menších tříd, a to i tehdy, pokud žáky kategorizujeme do tří skupin podle úrovně jejich socioekonomického statusu (graf 2). Socioekonomický status žáků zjevně uchopuje část rozdílů ve výsledcích žáků obou kategorií škol, působení dalších vlivů nastavení organizace školy ale zůstává zachováno.

3.2 Percentilové umístění školy v jednotné přijímací zkoušce v českém jazyce a matematice v 9. ročníku v roce 2019

Graf 3 zachycuje průměrné hodnoty percentilového umístění základních škol v jednotné přijímací zkoušce v českém jazyce a matematice v 9. ročníku v roce 2019 podle tří kategorií indexu nastavení organizace školy. Využita jsou data poskytovaná Centrem pro zjišťování výsledků vzdělávání. Rok 2019 byl zvolen jako rok předcházející období pandemie nemoci covid-19, během které současně došlo k některým změnám v oblasti realizace tzv. jednotné přijímací zkoušky. Volba roku 2019 zároveň umožňuje posouzení vzdělávacích výsledků žáků 9. ročníku v jiném školním roce, než tomu bylo v předchozí kapitole reflektující zjišťování výsledků žáků ze strany České školní inspekce. Průměrné percentilové pořadí základních škol charakteristických větším počtem větších tříd bylo v tzv. jednotné přijímací zkoušce z českého jazyka o 6,9 % vyšší a v tzv. jednotné přijímací zkoušce z matematiky o 7,5 % vyšší než průměrné percentilové pořadí škol charakteristických nižším počtem menších tříd. Vytvoření konfidenčních intervalů potvrzuje statistickou významnost těchto rozdílů.

GRAF 3 | Průměr percentilového umístění základních škol v tzv. jednotné přijímací zkoušce v českém jazyce a matematice v 9. ročníku v roce 2019 podle kategorií indexu nastavení organizace školy

Analýza zahrnující rovněž tři kategorie socioekonomického statusu školy potvrzuje, že:

- při zohlednění kategorií socioekonomického statusu školy se snižují rozdíly v průměrném percentilovém umístění škol v tzv. jednotné přijímací zkoušce, a to především pro kategorii škol se střední úrovní socioekonomického statusu;
- vyšší průměrné percentilové umístění základních škol charakteristických větším počtem větších tříd je zachováno pro kategorie škol s nižší a vyšší úrovní socioekonomického statusu.

Opětovně je však třeba připomenout různá omezení této analýzy, která jsou spojena s postupem konstrukce kategorií socioekonomického statusu hodnocených základních škol.

3.3 Podíl žáků školy končících povinnou školní docházkou v 7. či 8. ročníku

Ukazatel odpovídá podílu žáků běžných tříd končících povinnou školní docházkou v 7. či 8. ročníku, kdy data jsou přebírána z výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ačkoliv podíl těchto žáků je nízký, ukazuje se, že průměrný podíl takových žáků základních škol charakteristických nižším počtem menších tříd (0,46 %) je dvojnásobný ve srovnání se situací škol charakteristických větším počtem větších tříd (0,23 %). Vytvoření konfidenčních intervalů potvrzuje statistickou významnost tohoto rozdílu.

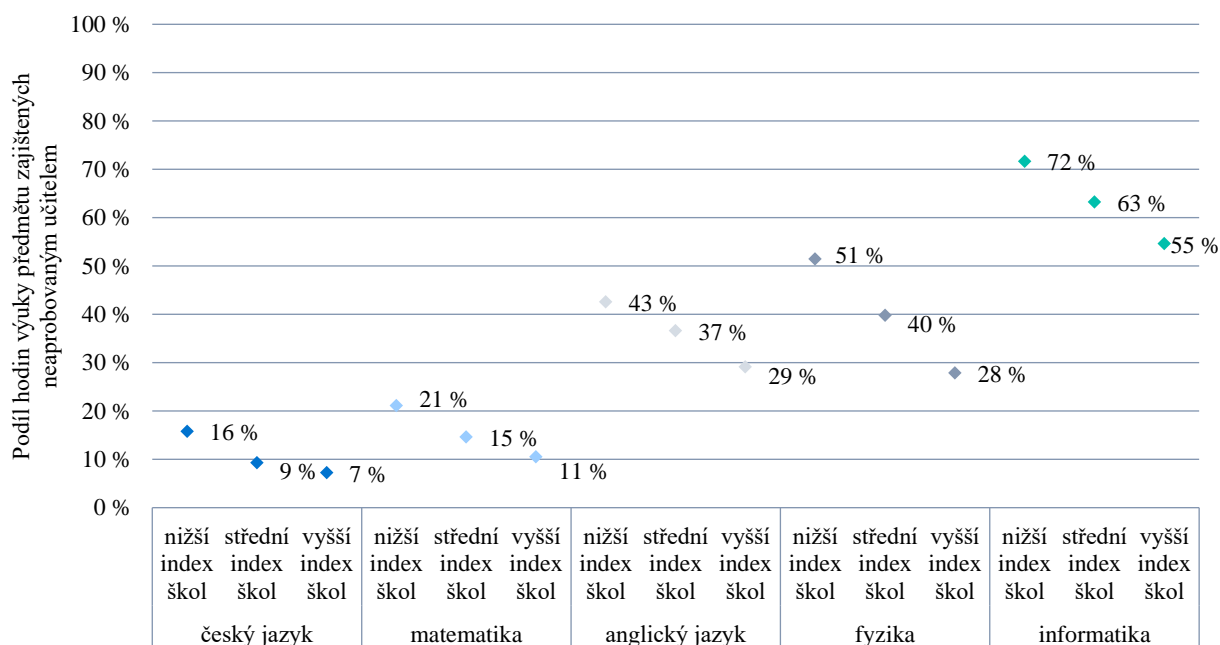
Ukazatel ukončení povinné školní docházky v 7. či 8. ročníku je nicméně silně ovlivněn faktorem socioekonomického statusu školy, když vyšší hodnoty jsou spojeny především se školami nižšího socioekonomického statusu. Při zohlednění definovaných kategorií socioekonomického statusu škol klesá v kategorii škol nižšího statusu rozdíl dvou hodnocených kategorií nastavení organizace školy (0,59 % vs. 0,51 %). V kategoriích škol středního a vyššího socioekonomického statusu nejsou průměrné hodnoty ukazatele škol charakteristických nižším počtem menších tříd již horší.

3.4 Aprobovanost výuky vybraných předmětů školy

Ukazatel aprobovanosti výuky byl počítán pro vybrané předměty 2. stupně základní školy s využitím dat ze šetření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které zachycuje stav k 1. 1. 2019. Každé škole byl přiřazen podíl hodin zajišťovaných neaprobovaným učitelem předmětu. Na tomto místě je reportována průměrná hodnota ukazatele škol jednotlivých kategorií indexu nastavení organizace školy.

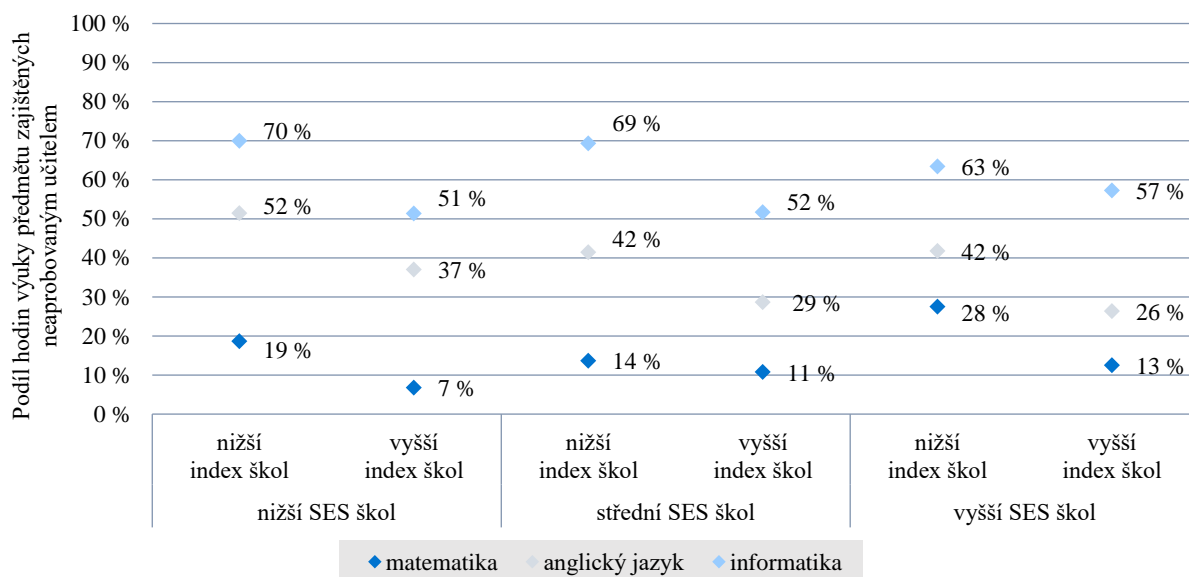
Graf 4 dokládá, že základní školy charakteristické nižším počtem menších tříd mají vyšší problémy se zajištěním aprobované výuky všech pěti sledovaných předmětů, než školy charakteristické větším počtem větších tříd. Vytvoření konfidenčních intervalů potvrzuje statistickou významnost těchto rozdílů. Takto především u předmětů, u nichž je obecně problémové zajistit aprobovaného učitele, přispívá faktor nastavení organizace školy k dalšímu zesílení problému.

GRAF 4 | Průměr podílu výuky předmětů zajištěné neaprobovaným učitelem základních škol podle kategorií indexu nastavení organizace školy, vybrané předměty, stav k 1. lednu 2019

Vyšší problémy se zajištěním aprobované výuky ve školách, které jsou charakteristické nižším počtem menších tříd, lze pozorovat také při zohlednění tří kategorií socioekonomického statusu škol (graf 5). Nastavení organizace školy se tak jeví významným faktorem aprobovanosti výuky na školách bez ohledu na úroveň socioekonomického statusu školy.

GRAF 5 | Průměr podílu výuky předmětů zajištěné neaprobovaným učitelem základních škol podle kategorií indexu nastavení organizace školy a kategorií socioekonomického statusu školy, vybrané předměty, stav k 1. lednu 2019

Pozn.: Počet škol vstupujících do analýzy je v případě grafů 4 a 5 odlišný.

3.5 Nabídka výuky cizích jazyků

Ukazatel nabídky výuky cizích jazyků byl konstruován jako proxy indikátor z výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro školní rok 2021/2022. Základní škole byla přiřazena hodnota počtu cizích jazyků, které se učí alespoň jeden žák školy, přičemž nabídka zahrnuje možnosti: (a) anglický jazyk; (b) německý jazyk; (c) francouzský jazyk; (d) španělský jazyk; (e) italský jazyk; (f) ruský jazyk; (g) jiný evropský jazyk; a (h) jiný jazyk (viz výkaz).

Průměrná hodnota základních škol podle definovaných kategorií indexu nastavení organizace školy ukazuje na vyšší rozmanitost nabídky výuky cizích jazyků v základních školách charakteristických větším počtem větších tříd (hodnota 3,0) než v základních školách charakteristických nižším počtem menších tříd (hodnota 2,2). Vytvoření konfidenčních intervalů potvrzuje statistickou významnost rozdílu. Rozdíly mezi oběma kategoriemi škol zůstávají zachovány i při zohlednění definovaných kategorií socioekonomického statusu školy.

3.6 ICT vybavení školy

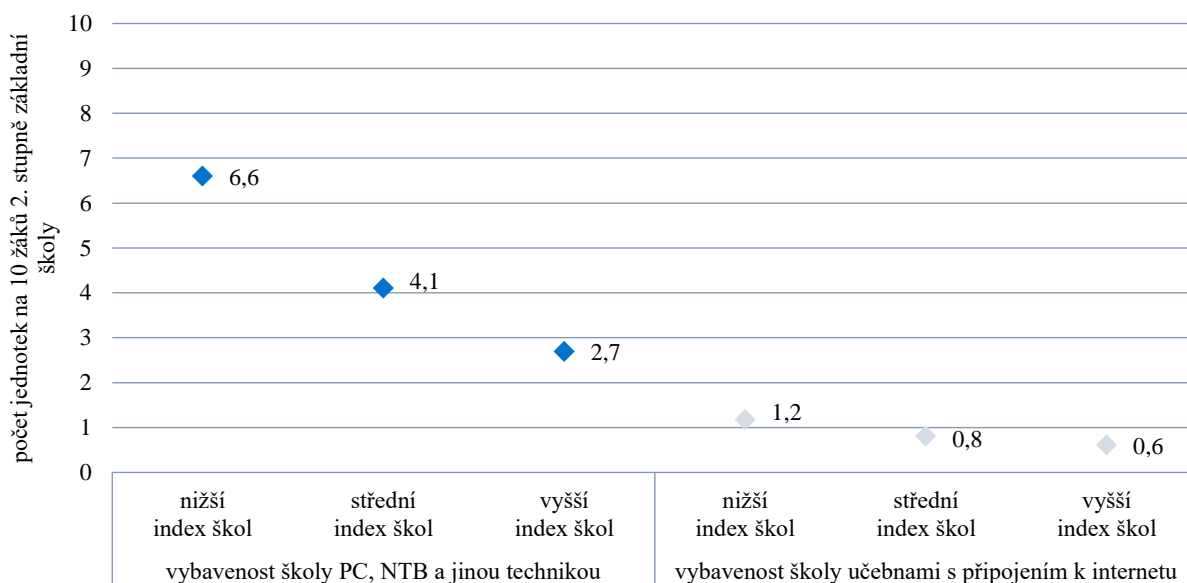
Hodnocení ICT vybavení školy je založeno na informacích z výkazů Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy. Primárně byly hodnoceny dva ukazatele:

- vybavení škol stolními počítači a přenosnými zařízeními typu notebook, tablet, které jsou přístupné a využívány žáky 2. stupně základní školy;
- vybavení škol učebnami s připojením k internetu, které jsou k dispozici žákům 2. stupně základní školy.

Oba ukazatele jsou přepočteny na deset žáků 2. stupně základní školy. Graf 6 ukazuje, že situace základních škol charakteristických nižším počtem menších tříd je v těchto ukazatelích lepší, než je situace základních škol charakteristických větším počtem větších tříd. Situace základních škol charakteristických nižším počtem menších tříd není horší ani v rámci vybavení školní bezdrátovou sítí (wifi), vybavenost tímto prvkem infrastruktury je však v základních školách s 2. stupněm téměř univerzální.

Tato zjištění zjevně korespondují s vyšší obtížností zajistit výpočetní techniku a učebny s připojením k internetu ve velkém počtu v případě základních škol s velkým počtem tříd a žáků. Poznatky z šetření České školní inspekce z roku 2022 zároveň naznačují, že žáci 9. ročníku škol charakteristických nižším počtem menších tříd pracují s digitální technikou v hodinách českého jazyka a matematiky o něco častěji než žáci škol charakteristických větším počtem větších tříd.

GRAF 6 | Průměrný počet daného typu ICT vybavení na deset žáků 2. stupně základní školy podle kategorií indexu nastavení organizace školy, školní rok 2021/2022

3.7 Vybraná kritéria systému hodnocení škol Českou školní inspekcí

Kriteriální systém, který je využíván Českou školní inspekcí, hodnotí základní školy na čtyřbodové škále úrovně kvality dílčích kritérií:

- nevyhovující úroveň;
- úroveň vyžadující zlepšení;
- očekávaná úroveň;
- výborná úroveň.

Takto nastavený systém umožňuje posoudit rozdíly v kritériích kvality, které lze zaznamenat mezi základními školami tří kategorií indexu nastavení organizace školy, a to prostřednictvím zastoupení škol, jejichž kvalita kritéria byla hodnocena na nevyhovující úrovni či na úrovni vyžadující zlepšení. Právě takové školy lze z podstaty systému vnímat jako (potenciálně) problémové.

Dále hodnotíme základní školy podle tří vybraných okruhů kritérií hodnotícího systému České školní inspekce.

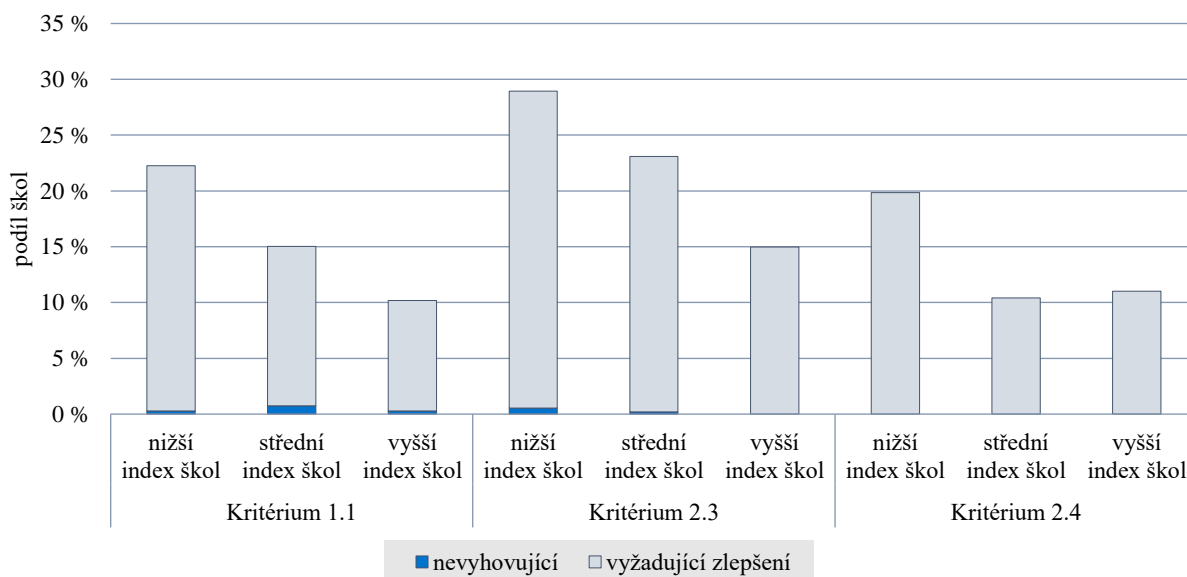
3.7.1 Kritéria s vazbou na řízení školy

První okruh kritérií, která se vztahují k řízení školy, zahrnuje tři kritéria:

- 1.1 Škola má jasně formulovanou vizi a realistickou strategii rozvoje, které pedagogové sdílejí a naplňují;
- 2.3 Vedení školy usiluje o zajištění optimálních personálních podmínek pro vzdělávání, cíleně pečuje o naplnění relevantních potřeb každého pedagoga a jeho profesní rozvoj, vytváří podmínky pro výměnu pedagogických zkušeností s dalšími školami a účinně podporuje začínající pedagogy;
- 2.4 Vedení školy usiluje o optimální materiální podmínky vzdělávání a pečuje o jejich účelné využívání.

Graf 7 ukazuje, že základní školy charakteristické nižším počtem menších tříd jsou častěji (potenciálně) problémovými než školy charakteristické větším počtem větších tříd ve všech zde hodnocených kritériích. Primárně je zaznamenán vyšší podíl základních škol charakteristických nižším počtem menších tříd, které nejsou řízeny koncepčně, což vede k neuchopení potenciálu takto nastaveného systému řízení školy. Dále se potvrzují častější problémy těchto škol se zajištěním optimálních personálních podmínek, častěji se však objevují také problémy se zajištěním optimálních materiálních podmínek pro vzdělávání. Ve druhém případě mohou hrát významnou roli finanční možnosti škol při úhradě variabilních nákladů zajištění materiálních podmínek pro vzdělávání.

GRAF 7 | Podíl základních škol hodnocených nevyhovující úrovní či úrovní vyžadující zlepšení ve vybraných kritériích kvality České školní inspekce na počtu škol dané kategorie indexu nastavení organizace školy (řízení školy)

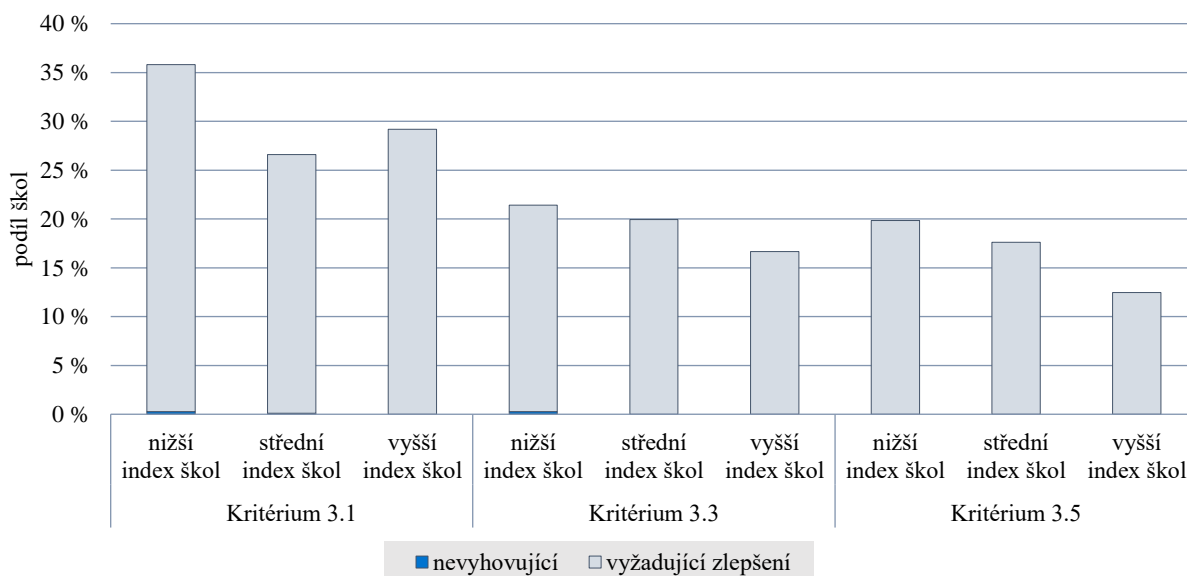
3.7.2 Kritéria s vazbou na kvalitu a osobní rozvoj pedagogů

Druhý okruh kritérií, vztahující se ke kvalitě a osobnímu rozvoji pedagogů, zahrnuje tři kritéria:

- 3.1 Pedagogové jsou pro svou práci kvalifikovaní a odborně zdatní a ke své práci přistupují profesionálně;
- 3.3 Pedagogové aktivně spolupracují a poskytují si vzájemně podporu a zpětnou vazbu;
- 3.5 Pedagogové aktivně spolupracují na svém profesním rozvoji.

Graf 8 opakovaně potvrzuje častější výskyt (potenciálně) problémových škol v kategorii základních škol charakteristických nižším počtem menších tříd, a to vzhledem ke všem hodnoceným kritériím. Personální podmínky se tak ve všech hodnocených kritériích jeví jako více problémové v případě škol charakteristických nižším počtem menších tříd.

GRAF 8 | Podíl základních škol hodnocených nevyhovující úrovní či úrovní vyžadující zlepšení ve vybraných kritériích kvality České školní inspekce na počtu škol dané kategorie indexu nastavení organizace školy (kvalita a osobní rozvoj pedagogů)

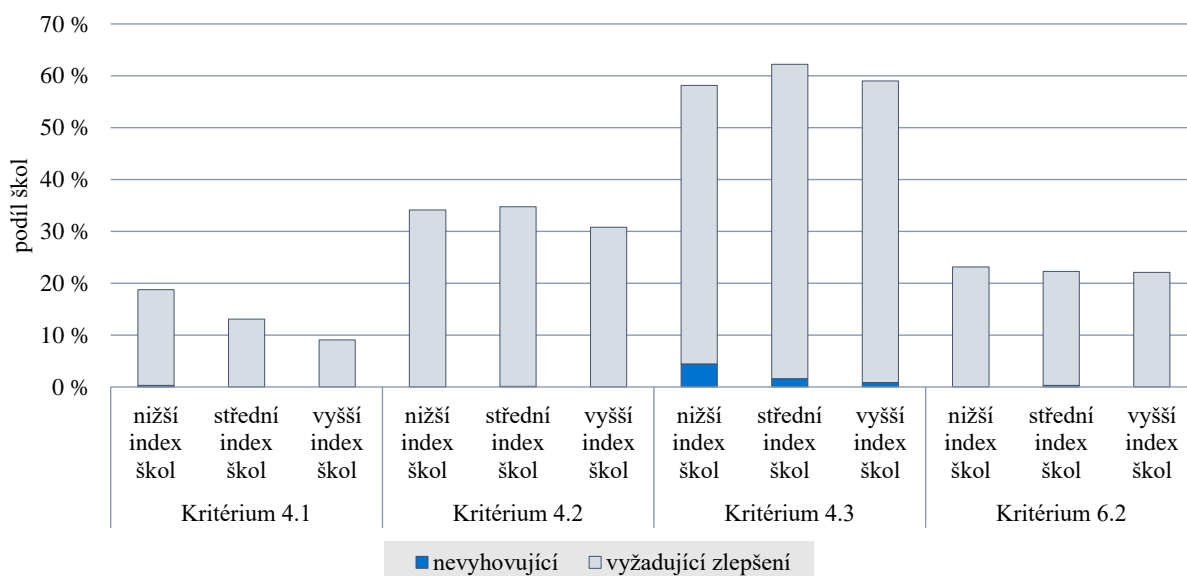
3.7.3 Kritéria s vazbou na pedagogickou práci

Třetí okruh kritérií, který se vztahuje k pedagogické práci, zahrnuje čtyři kritéria:

- 4.1 Pedagogové systematicky promýšlejí a připravují výuku v souladu s vědomostními, dovednostními i postojevými cíli definovanými v kurikulárních dokumentech školy a potřebami žáků;
- 4.2 Pedagogové využívají široké spektrum výchovně-vzdělávacích strategií pro naplnění stanovených cílů;
- 4.3 Pedagogové systematicky sledují vzdělávací pokrok každého žáka a při plánování a realizaci výuky zohledňují individuální potřeby žáků;
- 6.2 Škola poskytuje účinnou podporu všem žákům s potřebou podpůrných opatření.

Graf 9 ukazuje, že rozdíly mezi školami dvou hodnocených kategorií indexu nastavení organizace školy lze pozorovat jen v kritériu, které se vztahuje k promýšlení a přípravě výuky. V případě dalších kritérií nejsou rozdíly zaznamenány. Zde se zjevně ukazuje vliv velikosti třídy, tj. jeden z elementů nastavení organizace školy, a to jednak ve vazbě na pedagogickou přípravu, jednak ve vazbě na vlastní průběh výuky.

GRAF 9 | Podíl základních škol hodnocených nevyhovující úrovní či úrovní vyžadující zlepšení ve vybraných kritériích kvality České školní inspekce na počtu škol dané kategorie indexu nastavení organizace školy (pedagogická práce)

A decorative horizontal bar consisting of a long grey rectangle on the left, a large white number '4' with a black outline in the center, and a shorter grey rectangle on the right.

4

Závěry a doporučení

4 ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Základní školy s širokým nastavením organizace školy na 2. stupni vykazují, ve srovnání se školami s úzkým nastavením organizace školy na 2. stupni, jednak lepší výsledky žáků v hodnocených šetřeních (viz kapitoly 3.1 a 3.2), jednak nižší podíl žáků ukončujících povinnou školní docházku v 7. či 8. ročníku (viz kapitola 3.3).
- Základní školy s úzkým nastavením organizace školy mají vyšší problémy se zajištěním aprobované výuky předmětů na 2. stupni základní školy, než je tomu v případě základních škol s širokým nastavením organizace školy (viz kapitola 3.4). Základní školy s úzkým nastavením organizace školy jsou také častěji zastoupeny mezi (potenciálně) problémovými školami z hlediska zajištění optimálních personálních podmínek (viz kapitola 3.7.1) i z hlediska osobního rozvoje pedagogů (viz kapitola 3.7.2). Personální podmínky se tak ve všech hodnocených ukazatelích jeví jako více problémové v případě škol s úzkým nastavením organizace školy. Jednou z oblastí, kde se mohou horší personální podmínky těchto škol projevit, je například omezenější nabídka výuky cizích jazyků (viz kapitola 3.5). Naopak v rámci vlastního průběhu výuky je nutné vzít do úvahy kompenzační působení faktoru nižšího počtu žáků ve třídě, který bezpochyby usnadňuje řadu souvisejících činností (viz kapitola 3.7.3).
- Základní školy s širokým nastavením organizace školy na 2. stupni nevykazují lepší vybavení digitální technikou než školy s úzkým nastavením organizace školy na 2. stupni (viz kapitola 3.6). Zajištění digitální techniky ve vysokém počtu se jeví jako méně komplikované v případě menších škol. Základní školy s úzkým nastavením organizace školy na 2. stupni jsou však častěji zařazeny mezi (potenciálně) problémové školy z hlediska celkového zajištění optimálních materiálních podmínek (viz kapitola 3.7.1). Svou roli zde mohou hrát odlišné finanční možnosti velkých a malých škol při financování variabilních nákladů fungování školy.
- Základní školy s úzkým nastavením organizace školy na 2. stupni jsou častěji řazeny mezi (potenciálně) problémové školy z hlediska koncepčního řízení škol (viz kapitola 3.7.1).
- Základní školy s širokým nastavením organizace školy na 2. stupni vykazují vyšší průměrný socioekonomický status žáků. Takto se školy s úzkým nastavením organizace školy na 2. stupni setkávají s hrozbou častějšího výskytu žáků nižšího socioekonomického statusu, a to v kontextu odchodu žáků vyššího socioekonomického statusu v území na jiné základní školy či víceletá gymnázia, typicky v souladu s funkčními vazbami v území.
- Zohlednění tří kategorií socioekonomického statusu žáků a škol při hodnocení vybraných ukazatelů (viz kapitoly 3.1, 3.2, 3.4, 3.5) ukazuje, že související zjištění zůstávají konzistentní i v takto nastaveném hodnocení. S ohledem na metodickou kvalitu analýzy lze za klíčové považovat především závěry kapitoly 3.1 týkající se výsledků žáků v testech českého jazyka a matematiky, které byly zadány v rámci zjišťování výsledků žáků na úrovni 5. a 9. ročníku základní školy a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v roce 2022. Zohlednění faktoru socioekonomického statusu žáků snižuje rozdíly mezi školami s širokým, respektive úzkým nastavením organizace školy na 2. stupni, působení dalších faktorů souvisejících s širším nastavením organizace školy však zůstává i nadále zachováno.

Celkově hodnocení ukazuje, že školy s širokým nastavením organizace školy na 2. stupni vykazují řadu silných stránek oproti školám s úzkým nastavením organizace školy na 2. stupni. V pomyslném protisměru však působí faktor nižšího počtu žáků třídy/školy, který nabízí pozitiva především v oblasti průběhu výuky (např. lepší podmínky pro kvalitu disciplinárního klimatu třídy a pro kvalitu interakcí učitelů a žáků⁶), ale také v oblasti pořizování vybavení digitální techniky.

K uvedeným poznatkům je ovšem nezbytné přidat ještě jednu klíčovou souvislost, neboť celé téma je jedním z příkladů tradiční diskuse ve veřejném sektoru – hledání „*trade-off*“ mezi třemi cíli: (a) kvalita; (b) efektivita; a (c) dostupnost veřejných služeb. Takto je již z definice široké nastavení organizace školy na 2. stupni, tj. větší počet velkých tříd, spojeno s lepším naplňováním cíle efektivity, zatímco úzké nastavení organizace školy na 2. stupni, tj. nižší počet menších tříd, s lepším naplňováním cíle dostupnosti. Kterému z těchto cílů dát přednost je již do značné míry politické rozhodnutí, přičemž silné a slabé stránky škol s širokým, respektive úzkým, nastavením své organizace, které se týkají oblasti kvality vzdělávání, mohou poskytovat klíčové podpůrné argumenty pro rozhodnutí.

Česká školní inspekce všechna výše uvedená zjištění i související analytické konstrukty projednala se zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a po relevantních interních diskusích v rámci resortu byla ze strany České školní inspekce a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy sestavena následující společná doporučení.

⁶ Na lepší charakteristiky jak disciplinárního klimatu třídy, tak interakce učitelů a žáků v základních školách s úzkým nastavením organizace školy ukazuje vyhodnocení odpovědí žáků 9. ročníku na, s těmito tématy související, otázky dotazníku zadávaného jako součást šetření České školní inspekce v roce 2022.

Doporučení pro zřizovatele

- Při organizaci vzdělávání zohledňovat závěry této analýzy, a to zejména tak, že:
  - tam, kde zřizovatel zřizuje více škol, z nichž alespoň jedna škola je charakteristická úzkým nastavením organizace druhého stupně, tj. malým počtem menších tříd, budou zahájeny kroky ke sloučení či splynutí škol do jednoho právního subjektu;
  - zřizovatelé nebudou přistupovat k rozdělování škol na dva či více samostatných subjektů v případech, kdy by alespoň jedna z nově vzniklých škol byla charakteristická úzkým nastavením organizace druhého stupně, tj. malým počtem menších tříd;
  - bude iniciován meziobecní dialog, který povede ke společnému řízení kapacit a spolupráce v regionu a ke vzniku svazkových škol zejména tam, kde existují školy s úzkým nastavením organizace druhého stupně, tj. malým počtem menších tříd.

Doporučení pro vzdělávací systém

- Nadále se tématem vztahu organizace 2. stupně a kvality vzdělávání zabývat jako jedním z klíčových parametrů, jak podpořit zvýšení kvality a efektivity vzdělávání na 2. stupních základních škol v České republice.
- Zohlednit toto téma při tvorbě Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky pro období 2023–2027.
- Aktivně komunikovat toto téma ve vztahu ke zřizovatelům základních škol.
- Zohlednit závěry této analýzy při úpravách systémů financování škol.

Fráni Šrámka 37 | 150 21 Praha 5 | www.csicr.cz